

агенти, използване на специални разузнавателни средства и т. н. Шести отдел беше ангажиран дотолкова, доколкото в тези сдружения "по традиция" участваха авторитетни членове на БКП и поради първоначалната погрешна оценка, че това са отново прояви на вътрешнопартийна опозиция.

Първото "неформално" сдружение - Общественият комитет за екологична защита на Русе (ОКЕЗР) - обяви своето създаване на 8 март 1988 г. в Дома на киното в София, веднага след прожекцията на документалния филм на режисьора Юрий Жиров "Дишай". Показаната на екрана многомесечна трагедия на жителите на Русе беше известна на цяла България. Още от 1987 г. периодично и все по-често градът и околностите му се покриваха със задушлива отровна мъгла, която вятърът донасяше от химическите заводи, построени на румънския бряг на Дунав, западно от Гюргево.

Многобройните молби на русенци към партийното и държавното ръководство да се спре обгазяването на града повече от година оставаха без последствия. Т. Живков и други ръководители публично бяха "глухи" и за неспирните сигнали от местните партийни комитети и от органите на сигурността за лавинообразно нарастващото недоволство на хората. Видимо не се трогнаха и от тревожните данни за увеличаване на белодробните заболявания и започващите изселвания от града. Едва след като отчаяни майки с детски колички няколко последователни дни се събираха на площада пред партийния дом в Русе, а зад тях мрачни се трупаха мъжете им, висшето партийно и държавно ръководство реши да реагира по "традиционния" начин. Но той се оказа най-неподходящият и с обратен обществен резонанс. Пред негодуващите русенци, пред телевизионните камери и репортерските касетофони се изпъчи пристигналият специално за случая член на Политбюро на ЦК на БКП и доскорошен министър-председател Гриша Филипов, който говореше с руски акцент. Нескоропосаният му опит да оневини "другарите от братска Румъния" за тровенето на гражданите на Русе беше прекъснат с освиркване и неприкрито негодуване.

За служителите на ДС, които наблюдаваха развиващите се процеси, беше ясно, че, ако няма бързи политически промени, не след дълго стихийното недоволство на хората ще придобие организационни форми. И че в него водещи фигури ще бъдат членове на БКП с висок обществен престиж. Една седмица преди прожекцията в Дома на киното беше се появил "първият албатрос" - вестник "Народна култура" публикува призив за спасяването на Русе, занесен в редакцията от известния с инакомислието си художник Светлин Русев, член на ЦК на БКП и народен представител. Показателно за нас бе и поведението на главния редактор на вестника Стефан Продев, който, въпреки натиска на отдел "Средства за масова информация" на ЦК на БКП, не публикува "препоръчаното" му опровержение.

Сред най-ярките учредители на Обществения комитет за защита

на Русе бяха Георги Мишев, Светлин Русев, Нешка Робева, д-р Желю Желев, Петър Слабаков, проф. Кръстьо Горанов, Александър Каракачанов, Соня Бакиш, Ивайло Трифонов, Христо Смоленов, Мария Варимезова и други известни интелектуалци.*

Двама от тях - Нешка Робева и Светлин Русев, депутати от Русенския избирателен район, - дръзнаха да нарушат монотонните половиндневни сесии на парламента и след повече от 3 десетилетия на пълно единодушие от трибуната на Народното събрание отправиха зов за спасяването на Русе. Но и тази невиджана дързост не разклати самоувереността на партийните бюрократи в правилността на тяхната политика, както и убедеността им, че с вътрешнопартийни средства отново ще се справят с недоволните.

След извънредно заседание на Секретариата на ЦК на БКП, свикано по указание на Т. Живков на 11 март 1988 г., учредителите на Комитета за защита на Русе бяха извикани в ЦК да дават обяснения.

Първи е разпитан писателят Георги Мишев, който в момента представляваше Комитета. Обвиненията са, че "екологичният протест много лесно може да бъде използван от антикомунистическите сили за пропаганда" и в такъв случай ще се окаже, че Георги Мишев е възглавил едно "антинародно дело". Освен това му заявяват, че тази необмислена инициатива може да "навреди на блестящите ни отношения с братска Румъния". Не на последно място е използван козът с "антисъветската пропаганда", защото всички съоръжения за завода в Гюргево са съветско производство. На Мишев е обяснено, че член на партията няма право да създава и да членува в други организации, които по своето "предназначение" са антиобществени и уронват престижа на БКП. Чудомир Александров, член на Политбюро, обявява комитета за "нелегално сборище", което няма право на живот в социалистическото общество.

Въпреки нападите от страна на Чудомир Александров и други двама члена на Политбюро - Гриша Филипов и Милко Балев, които присъствуват на "разговора", Георги Мишев защитава идеите на Комитета за екологическа защита на Русе. Той обяснява на високопоставените другари, че комитетът вече има изградена структура, че членовете му са гласували свой устав и е много трудно всичко това да се заличи просто "ей така". Към възраженията на Георги Мишев се присъединява и Христо Смоленов**, който също се опитва да убеди присъстващите, че "не става дума за политическа дейност, насочена срещу правителст-

* Приложение № 9 - Списък на членовете на КЛГПБ и на ОКЕЗР.

** Христо Смоленов предизвикваше с поведението си нескрита симпатия сред оперативните работници. Силно надъхан, с ботевски плам в очите и възрожденска лексика, той неуморно убеждаваше служителите, които контактуваха с него, за да го "върнат в правия път", че грешат и колкото по-бързо се присъединят към неформалите, толкова по-добре за България и за социализма.

вото, а за елементарните права на гражданите на Русе, които трябва да бъдат защитени".

Членовете на Политбюро разбират, че разговорът се води с хора, убедени в правотата на това, което вършат, и прибягват до нова тактика.

На телевизионния журналист Димитър Езекиев е предложено да събере и изложи "свои" съображения за строежа на хидровъзела между градовете Турну Магуреле и Никопол, за състоянието на река Места и хидрокомплекса "Рила" и да ги представи за обсъждане и оповестяване. Това се оказва несполучлив опит да се докаже, че комитетът е излишен, защото има и други пътища за решаване на екологичните проблеми.

На безкомпромисния природозащитник актьора Петър Слабаков е обяснено, че с политически средства няма да се решат екологичните проблеми в България, нито че това може да стане изведнъж и със събирането на подписи. Дори му предлагат да стане член на Общонародния комитет за защита на природата, който от години съществува като правителствен орган. Слабаков отказва.

Виолет Цеков, режисьор в телевизията, е предупреден, че "дейността на комитета е антиправителствена и че той може да отговаря за политическа дейност, насочена към подриване устоите на социалистическата държава." Обвинен е, че използва проблемите на един град, на една страна, на една партия и на един народ и ги предава в ръцете на враговете на социализма, които само това чакат.

Все пак партийното ръководство е обезпокоено от създаването на Комитета за екологическа защита на Русе, но не само защото представлява опасност за властта като пряка политическа опозиция. Комитетът постави под съмнение непоклатимостта на личната власт на първия партийен и държавен ръководител и показа, че някои обществени процеси в България се изплъзват от неговия контрол. Смущението на Т. Живков и на обкръжението му обаче, не променя методите им за противодействие главно по идеологически път, и не ги подтикна поне частично да решат някои от исканията на комитета. Те тръгнаха срещу него по най-елементарния начин: "няма комитет, няма замърсяване".

Времената обаче са се променили. Висшето партийно ръководство не оценява правилно ситуацията и не успява да направи съответните изводи. То смята, че с изключване от партията на Георги Мишев, Христо Смоленов и Соня Бакиш, съпруга на тогавашния председател на Народното събрание и член на Политбюро на ЦК на БКП Станко Тодоров, ще прекърши защитниците на Русе. В Политбюро не искат или не могат да повярват, че в страната вече се заражда реална политическа опозиция.

Писателят Георги Аврамов, безпартиен, е освободен от работа в телевизията, както и режисьорът Виолет Цеков. Мария Варимезова,

активистка от Русе, Герой на социалистическия труд, многодетна майка, също е изключена от БКП. МВР ѝ забранява да посещава София, защото се занимава с "противозаконна дейност".

Димитър Стоянов, министър на вътрешните работи, лично се заема със ст.н.с. Стефан Гайтанджиев и изпраща на разговор с него свой доверен оперативен работник. Той е трябвало да убеди Гайтанджиев, "че се занимава с антиправителствена дейност и ако не престане веднага, срещу него ще бъде образувано следствено дело."

На Малина Петрова, режисьор, председател на Клуба на младите кинодейци и един от организаторите на комитета, е забранено да напуска страната под какъвто и да е предлог.

И т. н.

Властта се задейства, когато духът на инакомислие и политическо противостоене бе вече изпуснат от бутилката и никой не можеше да го върне обратно, дори и органите на сигурността да бъдат включени в борбата срещу т.нар. неформални движения с всичките им сили и средства. Вътрешнополитическата и международната обстановка бяха вече други.

По времето, когато интелектуалци организираха екологичната защита на Русе, няколко стари "познати" на Държавна сигурност започнаха да градят Независимото дружество за защита правата на човека в България (НДЗПЧБ). В началото на 1988 г. се получава информация, че Илия Минев и неговите съмишленици Цеко Цеков, Григор Симов, Едуард Генов, Стефан Савовски и Божидар Статев (изтърпели присъди с различни срокове за противодържавна дейност и затова наблюдавани от Шесто управление) решават, че условията са подходящи да възобновят политическата си борба срещу властта на комунистическата партия.

Като опитни конспиратори те прикриват истинските си цели зад НДЗПЧБ и декларираат, че само ще подпомагат защитата на гражданските права и човешките свободи в страната и по-конкретно - правата на отделни граждани пред международните инстанции и правозащитни органи. Юридическа основа на дружеството е "Всеобщата декларация на ООН за правата на човека". В него може да членува всеки пълнолетен български гражданин, който признава тази декларация и не членува в организации, чиито цели, устав и програма противоречат на нейните хуманни принципи.

За председател на НДЗПЧБ е избран най-заслужилият сред неговите учредители Илия Минев, в чието досие бе записано: "Произхожда от заможно семейство и е завършил висше образование във Франция. Женен е три пъти. Не упражнява обществено-полезен труд. През периода 1940-1944 г. е бил член на Главното водачество на фашистката организация Легион. Участвал е в репресии срещу антифашисти. През 1946 г. е осъден на 20 години лишаване от свобода за създаване на противодържавна организация. След излизането си от затвора е подстрекавал към въоръжена дейност спрямо властта и извършване на терористични актове, за което отново е осъден. Излежал е присъди общо 33 години".